

STUDIUL ARHEOZOOLOGIC AL UNOR RESTURI FAUNISTICE DESCOPERITE ÎN NIVELUL APARTINÂND SEC. AL VI-LEA P. CHR. AL CETĂȚII HISTRIA

Sergiu HAIMOVICI

Actualmente, cetatea se găsește la o oarecare depărtare de Marea Neagră de care este despărțită printr-un cordon litoral larg. Zona face parte din Podișul Histriei ce reprezintă porțiunea cea mai estică și cea mai joasă a Podișului Casimcea din Dobrogea centrală. Stratigrafic, peste formațiuni precambriene s-au așezat altele jurasice și cretaceice, în care domină calcarele, acoperite în parte de altele neogene, mai ales sarmatice, deasupra cărora s-au depus în cuaternar straturi reprezentate mai ales prin loess-uri. În zona dinspre estul cetății se găsesc actualmente depuneri holocene rezultate din procese de acumulare datorate contribuției Mării Negre, mai ales prin curentul său circular. Golful mării, pe malul căruia se găsea cetatea, a fost cu încetul închis de un cordon litoral ce l-a despărțit de ea dând către nord laguna Sinoe, cu apă salmatră, despărțit de mare prin grindul Chituc și mai spre sud de o parte încă mai lată ce a depărtat de mare fostul golf, din care s-au mai păstrat lacurile Istria și Nuntași.

Din punct de vedere fizico-geografic Podișul histrian are înălțimi sub 100 m, peneplenizat și pedimentat în partea sa estică, cu soluri bălane, mai rar cernoziomuri, dar de asemenea unele azonale: solonețuri și solonciacuri cât și nisipării, uneori chiar mișcătoare. Vegetația este actualmente tipică de stepă, cu pajiști secundare și cu diverse culturi agricole, ce au luat locul unui acoperământ silvestru de tip xerofil; mai ales în zona cordonului litoral există o vegetație azonală halofilă dar și/sau psamofilă.

Clima este relativ mai dulce întrucât zona cetății aparține acelei părți a Dobrogei ce este direct influențată de către mare.

Săpăturile au fost executate de către de către arheologul Octavian Bounegru căruia îi mulțumim pentru că ne-a oferit spre studiu resturile faunistice.

Materialul este alcătuit dintr-un număr de circa 570 de resturi dintre care am putut da o diagnoză specifică la 533 fragmente osoase. Menționăm că aceste 533 de fragmente, dar și cele de până la 570 pentru care nu s-a putut stabili exact specia, ele fiind foarte fragmentate, aparțin doar grupării mamiferelor, un alt grup de animale nefiind găsit în cadrul materialului faunistic.

Constatăm că nu apar moluște lamelibranhiate de apă dulce (genul *Unio* și eventual *Anodonta*). Acest fapt nu ne miră căci în perioada înfloririi cetății apa golfului era cel puțin salmastră. Nu am găsit însă resturi osoase aparținând peștilor deși se știe că cetatea Histria era bine cunoscută prin faptul că făcea comerț cu pește fie de apă marină, fie de apă dulce. Lipsesc de asemenea păsările acvatice, chiar de apă salmastră, precum era în vechime cea din respectivul golf. Nu s-au găsit nici resturi de găină domestică despre care se știe că era crescută în regiune încă din La Tène. S-ar putea ca toate acestea să se datoreze faptului că materialul nostru nu este prea numeros, dar totuși destul pentru a ne da date concrete.

După cum se vede și în tabelul nr.1 au fost determinate un număr de 13 specii de mamifere, opt dintre ele fiind domestice: *Bos taurus* (taurine sau cornute mari), *Ovis aries* (ovinele) și *Capra hircus* (caprinele) (ce dau împreună cornutele mici), *Sus scrofa domesticus* (porcinele), *Equus caballus* (calul) și *Asinus domesticus* (măgarul domestic) ce sunt specii cu importanță economică directă, cât și *Canis familiaris* (câinele) și *Felis domestica* (pisica), ambele fiind animale domestice neimplicate direct în economie, iar cinci fiind sălbatice: *Sus scrofa ferus* (mistrețul), *Cervus elaphus* (cerbul roșu), *Capreolus capreolus* (căpriorul), *Bos primigenius* (bourul) și *Phocaena* (unul dintre delfini, probabil porcul de mare). Acolo unde a fost posibil s-au executat și măsurători (în mm), pe specii, ale segmentelor osoase pretabile, ele fiind rezumate în tabelele 3-10.

În cele ce urmează ne vom ocupa de fiecare specie în parte punând în evidență particularități și caracteristici ale fiecăreia dintre cele 13 specii pentru ca apoi să putem, pe baza acestor date, să distingem caracterele economiei animaliere, dar nu numai, ale locuitorilor cetății, la nivelul secolului al VI-lea p. Chr.

Din tabelul 1 se poate constata cu claritate că specia cea mai frecventă, atât în fragmente cât și în indivizi prezumați, este cea a taurinelor. Trebuie, concomitent, să luăm în considerare și faptul că acestea apar ca specia cea mai mare și mai voluminoasă printre cele domestice. De asemenea, constatând că *Bos taurus* prezintă în cadrul materialului aproape toate segmentele osoase ce reprezintă scheletul unui mamifer oarecare (urmat îndeaproape de cele mai multe specii domestice de importanță economică), considerând totodată și modul de fragmentare a resturilor și a repartiției lor, credem că suntem în fața unor resturi, aproape în totalitate „de bucătărie”, deci, putem spune că este un material tipic menajer.

Prin tabelul 3, cu măsurători dar totodată și morfoscopic, se poate constata o mare variabilitate a dimensiunilor unor resturi osoase ce aparțin taurinelor, diferența dintre limitele datelor obținute fiind destul de mare. Acest lucru apare și mai evident când, prin cele arătate de tabelul 4 unde s-a stabilit înălțimea la greabăn a unor indivizi, considerând caractere a câtorva oase lungi întregi, s-a constatat că aceasta are o mare variabilitate, mergând astfel de la vite de talie oarecum mică, trecând la cea medie dar ajungând și la unele de o înălțime mare și chiar foarte mare de până la 1,43 m. Este cunoscut faptul că romanii au executat concret o ameliorare rasială riguroasă a speciilor domestice de importanță economică, mărindu-se mult înălțimea și, implicit, greutatea în raport cu cele din perioada La Tène. Ei au adus în provinciile ocupate, o dată cu administrația, animale de talie mare sau doar masculi de prăsilă, pentru a ameliora șeptelul

local. Noi am constatat acest lucru în Dobrogea romană¹, păstrându-se clar acest fapt chiar și în epoca romană târzie, tot în Dobrogea, la Dinogetia², Telițe-Amza³, acum la Histria, unde vitele autohtone de talie joasă sau cel mult medie coabitau cu altele de talie înaltă. Specificăm că fenomenul ameliorării apare mai clar la taurine pentru că sunt, ca specie, mari, astfel încât înălțarea taliei, în medie cu 10-15 cm, ce duce concomitent la o mărire a volumului individului, face ca aceasta să devină destul de palpabilă și prin schelet, încât poate fi relativ ușor de pus în evidență. La porcine și ovine, specii de talie relativ mică, înălțarea acestora cu doar câțiva cm este mai greu de evidențiat prin schelet, dar totuși, uneori poate fi percepută.

Revenind la tabelul 4 putem observa că oasele lungi arată, ca sex, pe șapte metapodale, o femelă, probabil un mascul, dar cinci castrați, răsturnând astfel *sex ratio* de la naștere.

Considerând vârstele de sacrificare la taurine (tabelul 11) putem constata că aceasta se executa la vârste foarte diferite, mergând de la vițeii și terminând cu indivizi foarte bătrâni; cei mai mulți sunt reprezentați însă prin adulți și mai ales prin maturi de vârste nu prea înaintate.

Pentru fiecare specie este importantă și tipologia ei dar, din păcate, la taurine nu putem spune mare lucru în această privință. Există doar un singur ax cornular care a putut fi, în parte, măsurat, însă acesta este tăiat foarte aproape de bază; ar fi un corn de mascul, poate de castrat, nu prea gros. Celelalte resturi cornulare sunt doar sub formă de fragmente ale peretelui cu mărimi de doar 3-4 cm. De asemenea apar mici și ne semnificative trei resturi de craniu neural; lipsesc fragmente ale craniului facial.

Pe locul al doilea ca fragmente se găsesc ovicaprinele (*Ovis aries* și *Capra hircus*) care sunt de talie mică și ca volum cam de circa o zecime dintr-un individ taurin; împreună alcătuiesc cornutele mici.

Se știe că diagnoza specifică (de fapt generică) între *Ovis* și *Capra* se face foarte greu, mai ales când avem la dispoziție material fragmentar, încât pentru resturile la care nu a fost posibilă evaluarea apartenenței generice, s-a considerat ceva intermediar, de fapt inexistent, pe care l-am denumit „ovicaprine”. Se vede din tabelul 1 că cele mai multe fragmente aparțin tocmai acestui intermediar nematerial ci doar scriptic, dar totodată că ovinele sunt de trei ori mai numeroase decât caprinele, putându-se face astfel mai multe măsurători decât la caprine (tabelul 6); alături de ele apar și „ovicaprinele”, fiind măsurate și unele dintre resturile la care nu s-a putut stabili exact genul.

Ovinele au avut și oase lungi întregi, încât după ele s-a putut stabili la trei exemplare înălțimea la greabăn. Ea variază de la 57 la 65 cm cu o medie de 61 cm, deci o talie oarecum medie. Este imposibil să precizăm pe materialul nostru dacă ameliorarea rasială a atins și cornutele mici și nici să spunem câte ceva despre *sex ratio* sau dacă se castrau masculii.

Considerând momentul sacrificării, după tabelul 11, se observă că există un individ tânăr, dar mai mulți adulți și maturi cât și unul aproape bătrân.

¹ HAIMOVICI 2003, p. 490-491.

² HAIMOVICI 1991, p. 357.

³ HAIMOVICI 2003, p. 495.

Ca tipologie putem afirma câte ceva pentru ambele genuri. Există un exemplar de *Ovis* femelă la al cărui craniu neural apare foarte clar sutura fronto-parietală (caracter generic de prim ordin) dar și părțile din frontale în dreptul cărora se găsesc coarnele; acestea sunt reprezentate doar prin două ridicături mici, convexe și ușor ovale – putem considera că acea femelă era o acornută dar nu putem generaliza acest lucru și să spunem că toți indivizii femeli de ovine nu erau purtători de coarne (fenomen socotit, de altfel, ca evoluat pe linia domesticirii). S-a găsit de asemenea un fragment de craniu neural de capră la care se distinge sutura fronto-parietală și o parte a frontalului ce conține una dintre coarne; aceasta este însă tăiată la bază foarte adânc, încât se văd doar sinusurile frontale – aparține tot unei femele.

Urmează porcinele, deja cu mai puține resturi ca fragmente dar, ca întotdeauna, cu mai multe bucăți de maxilare inferioare ce sunt foarte masive și se păstrează mai bine, mărind deci, implicit, numărul de indivizi prezumați.

După puținele măsurători executate (tabelul 5), aproape că nu se poate circumscrie mărimea medie a speciei, mai ales că nu avem posibilitatea de a afla, după materialul avut la dispoziție, înălțimea la greabăn. S-ar părea, mai cu seamă morfoscopic, că ar fi porcine mai mici și ceva indivizi mai mari: faptul ar fi posibil arătând dimorfismului sexual, ce este încă bine evidențiat la rasele primitive, sau deosebirea de mărime ar putea reprezenta o urmare a acuplării întâmplătoare a unor femele de porcine cu masculi de mistreț, ce exista și el în zonă, acesta fiind mai masiv. Nu putem deci preciza dacă porcul din așezarea de la Histria era sau nu ameliorat ca o consecință a acțiunii administrației romane.

În ceea ce privește *sex ratio* putem spune că dintre indivizi prezumați, având în vedere dinții canini de pe mandibulă, s-au putut determina trei femele și doi masculi. Cu privire la tipologie, puținele resturi avute la dispoziție nu ne spun mai nimic; ar fi doar – caracter primitiv – porci cu bot lung.

Sacrificarea se făcea (vezi tabelul 11) la o vârstă destul de mică, lucru caracteristic de altfel la o specie crescută doar pentru a fi tăiată pentru carne și grăsime. Există doar o excepție: un individ foarte bătrân cu molarii deosebit de erodați, încât pe suprafața de masticăție nu mai există smalțul – ar fi probabil un mascul, cu calități deosebite, păstrat pentru reproducere. Este oare acesta un semn că se făcea ameliorare?

Calul este și el o specie de talie mare, dar, de obicei, cu volum mai mic decât al taurinelor. Frecvența sa este, de asemenea, relativ ridicată ceea ce nu ne miră pentru un animal domestic cu multiple funcționalități.

Considerând tabelul 7 cu măsurători, dar totodată și cu ochiul liber, deci morfoscopic, putem constata o largă variație de mărime a resturilor aparținând speciei. S-au găsit și trei oase întregi, o tibie și două metacarpe, după care s-a putut aprecia înălțimea la greabăn; astfel, după tibie, se constată o înălțime de 1,44 m, iar după metapodale de 1,34 m, respectiv 1,32 m. Primul individ ar reprezenta un cal foarte înalt iar ceilalți ar fi de înălțime mijlocie, deci ar exista două tipuri de cai. Se cunoaște faptul că geto-dacii din La Tène creșteau și ei două tipuri de cai: unul obișnuit, de talie până la medie, mai frecvent, cu funcționalități multiple și altul înalt de peste 1,40 m, care era în cantitate mai mică și folosit probabil exclusiv pentru călărie și desigur în lupta de cavalerie, reprezentând

astfel tipul de elită al acestor cai⁴. Calul de elită era svelt, cu capul relativ mic, cu gâtul lung și cu membre înalte datorită mai ales alungirii zeugopodului (radius, respectiv tibie)⁵. Este aproape sigur că romanii l-au preluat pentru a mări puterea de șoc a cavaleriei lor, l-au crescut în continuare, el găsiindu-se astfel și în nivelul secolului al VI-lea de la Histria. Arătăm de asemenea că printre caii obișnuiți existau unii mai „ciolănoși” folosiți la munci iar alții cu membrele mai gracile întrebuințați de asemenea și la călărie (faptul este demonstrat de indicele de gracilitate a celor două metacarpe: unul este de doar 13,95 pentru cel mai svelt și ceva mai înalt și altul de 16,04 pentru individul mai grosier).

Menționăm că putem spune doar puțin cu privire la *sex ratio*, întrucât la această specie dimorfismul sexual este foarte puțin evident, astfel încât nu poate fi deloc evidențiat pe resturile osoase. Singurul element palpabil îl reprezintă dintele canin care nu există la femelă și care este bine dezvoltat la mascul, dar este mai mic la calul *senso stricto* ca urmare a castrării. Noi am pus în evidență un exemplar femel cu acest dinte nedezvoltat și un altul mascul cu el bine dezvoltat (de fapt doar alveola acestuia, dintele fiind căzut).

Cu privire la vârsta de sacrificare menționăm cele arătate în tabelul 11: nu există deloc indivizi tineri ci doar de la trei ani în sus, cei mai mulți fiind maturi și chiar oarecum bătrâni (posibilitatea de folosință a unui cal merge chiar la peste 20 de ani); vârstele s-au socotit după dinți și gradul lor de eroziune, întrucât toate oasele lungi au de acum discurile epifizare de creștere închise. Semnalăm însă faptul că modul de fragmentare a oaselor este asemănător cu cel al taurinelor, arătând că și calul este evident reprezentat prin resturi de bucătărie și, deci, comestibil.

În ceea ce privește tipologia putem spune, pe lângă cele arătate mai sus, doar că, după unele caracteristici ale suprafeței de eroziune a dinților jugali, calul de la Histria aparține grupării estice a cailor din Europa.

Asinul (denumit în limba română și măgar) are foarte puține resturi în raport cu calul, fenomen oarecum întâlnit și în alte așezări din sudul țării (în vestul și nordul ei, acesta lipsește). Determinarea speciei s-a făcut nu numai după mărimea și gracilitatea resturilor ce-i aparțin dar și printr-o serie de particularități morfologice care îl deosebesc de cal. Toate oasele indică de acum indivizi deja adulți sau maturi. Pentru două oase lungi întregi s-au putut stabili înălțimile la greabăn (tabelul 8) cât și faptul că suntem doar în prezența a doi indivizi. Nu credem că era folosit în alimentație.

Între mamiferele domestice vin acum două specii, câinele și pisica, cu un statut oarecum aparte, ele nefiind angrenate direct în cadrul economiei animaliere.

Câinele este reprezentat prin trei resturi, cele două coaste fiind de tip carnivor, dar fragmentul de mandibulă îi aparține cu siguranță. Urmând rezultatele unor coeficienți (vezi tabelul 10), putem spune că lungimea bazală, calculată, a craniului arată un individ cam de mărime mijlocie și, deci, și talia acestuia era tot cam medie. Câinele putea fi folosit în diverse activități: pentru agrement, pentru pază, pentru ajutorul la vânătoare ș.a.

⁴ HAIMOVICI 1987, p. 150.

⁵ *Ibidem*, p. 150

Pisica este reprezentată printr-un singur os, un humerus de tânăr neepifizat atât superior cât și inferior. Determinarea s-a făcut prin faptul că, deasupra epifizei inferioare ce lipsește, se află, către marginea diafizei, un orificiu caracteristic grupului felinelor, iar mărimea osului arată o pisică și nu un felin mai mare.

Urmează cinci specii de animale sălbatice dintre care cel puțin patru sunt angrenate în economia animalieră, ele fiind vânat de către om.

Mistrețul, strămoșul porcinelor, are doar trei resturi, unul dintre ele aparținând unui individ abia adult; măsurătorile executate apar alături de cele pentru porc în cadrul tabelului 5. În afară că servea, după doborâre, la alimentație are și o importanță cu totul aparte, cea de a evidenția ambientul din zona sitului.

Cerbul are cele mai multe fragmente dintre speciile sălbatice fiind, de altfel, și o specie mare, apropiat ca volum de taurine. Din măsurători (tabelul 9) și chiar morfoscopic putem distinge clar doi indivizi, un mascul și o femelă. S-au găsit patru resturi de coarne, trei dintre ele reprezentând cioplituri mici, nesemnificative, dar al patrulea este reprezentat printr-un rest aparținând unui individ doborât, matur și foarte puternic; se distinge pedicelul care este cioplit în partea sa inferioară pentru a-l desprinde de osul frontal; cornul propriu-zis are o ușoară cioplitură, tot cu un instrument ascuțit, a rozetei și apoi sunt îndepărtate, chiar de la baza lor, ramurile ochiului, cel de gheață și prăjina, prin cioplire, cam la o distanță de cca 6 cm; este un foarte frumos trofeu capital și este păcat că i s-au tăiat ramurile. Pe lângă importanța sa reală în economie și această specie are un prim rol în încercarea de a creiona ambientul din secolul al VI-lea, din dreptul cetății.

Căpriorul are doar un singur rest, un scapular măsurabil (tabelul 9). Este o specie de cervideu mică (femela are chiar un volum mai mic decât cel al unei oi) și, totodată, nu legată cu totul de codrii mari.

Bourul, strămoșul taurinelor, este reprezentat în materialul nostru prin două piese foarte distincte: un M^3 și un scapular, ambele măsurabile (tabelul 3). Bourul încă mai exista în secolul al VI-lea în Dobrogea, descoperirea noastră reprezentând una nouă din Scytia Minor. Mediul în care își duce existența este considerat asemănător cu al căpriorului.

Delfinul, credem că este reprezentat prin *Phocaena* (Porcul de mare) dar nu este sigur că osul găsit, o vertebra neepifizată, probabil una lombară îi aparține lui; s-ar putea ca ea să provină și de la alt delfinid din Marea Neagră; apartenența osului la gruparea delfinidelor este însă sigură. Este cunoscut că Histria, ca și alte colonii milesiene din Pont, aveau ca emblemă o acvilă ținând în ghiare un delfin. Este sigur că acesta nu a fost vânat pentru a fi folosit în alimentație (poate doar grăsimea avea vreo întrebuințare) ci pescuit în alte scopuri; s-ar putea de asemenea să aparțină unui exemplar eșuat la țărm. Specia arată și ea ambientul din jurul cetății-unul marin.

Având în vedere toate cele descrise mai sus și, în același timp, luând în considerare tabelele de la 1 la 11, vom trece la folosirea acestor date pentru a putea evidenția caracteristicile de bază ale economiei animaliere, a locuitorilor cetății din secolul al VI-lea, după ce aceștia au trecut prin vicisitudinile datorate acțiunilor popoarelor barbare, mai ales a goților, ce s-au perindat înainte de acest

secol în zona sitului.

Am arătat chiar de la început că nu au fost găsite moluște de ape dulci; este foarte posibil ca ele să nu fi viețuit în împrejurimile cetății căci nu există în apropiere ape mai mari în care ele să se fi putut dezvolta, încât culegerea lor nu a avut loc. Zona, oarecum aridă încă de atunci, nu era propice nici pentru o abundență de melci mari, de uscat (*Helix*), căci ei frecventează cu precădere preriile umede – de altfel nici o cochilie de gastropode nu a apărut în cadrul materialului studiat.

În ceea ce privește problema inexistenței resturilor de pește marin în cadrul materialului osos avut la dispoziție este o problemă importantă. Considerăm că este imposibil ca un pescuit intens, având la dispoziție unelte și ambarcațiuni destul de sofisticate, să nu fi fost practicat de acum, chiar de o categorie specială a locuitorilor cetății. Este adevărat că în Marea Neagră nu există de fapt specii de pești de talie mare, adică cu indivizi de peste un kilogram (fac excepție elasmobranhii dar aceștia sunt doar cartilaginoși și nu prea lasă pentru posteritate vestigii tari ce s-ar păstra și s-ar găsi astfel în cadrul materialului faunistic) deci cu resturi scheletice destul de fragile ce au putut fi distruse de activitatea unor animale (câine, porc) sau de factori abiotici cum ar fi solurile acide. Problema rămâne totuși deschisă și este posibil ca săpăturile ulterioare și punerea la dispoziție a unui material arheozoologic mai numeros să o rezolve prin găsirea unor resturi de pește marin – pești mari, de apă dulce, nu puteau exista atunci în zonă considerând condițiile ambientului.

În ceea ce privește vânatul păsărilor, probabil că acesta nu se executa, speciile de păsări acvatice și de țărm marin nefiind comestibile.

Rămân astfel la dispoziția locuitorilor doar mamiferele mari, și anume pe de o parte a celor domestice – ce circumscriau ocupația de creștere a animalelor și pe de alta a celor sălbatice.

Ne vom ocupa așadar de caracteristicile transpuse în economia acestor două grupări.

Din cadrul șeptelului noi am găsit șase specii: taurinele, ovinele, caprinele, porcinele, calul și asinul, la care se adaugă câinele și pisica, fără o importanță economică directă dar devenind oarecum necesare unei societăți umane relativ avansate. Vom puncta în această ordine importanța și rolul lor, să-i spunem capital, în economie dar și în alte activități ale locuitorilor cetății.

Așa cum am mai arătat, prin frecvență dar și prin mărime, taurinele se plasează pe primul loc, având o importanță de prim ordin în economia animalieră a sitului.

Se știe că taurinele sunt polivalente, această polivalență fiind din ce în ce mai largă cu cât societatea (excluzând pe cea contemporană) este mai avansată. Un prim scop pentru care ele sunt ținute este acela că femelele speciei sunt producătoare de lapte, element foarte complex și care, totodată, poate fi întrebuințat ca atare, cât și industrializat în preparate mereu mai diverse, o dată cu evoluția societății omenești. Este interesant că între maturi, femelele, în raport cu castrații, sunt mult mai puține arătând, poate, că nu aveau un rol deosebit, lactatele nefiind un grup de alimente preferat. Un alt aspect de primă importanță este acela că, în mare măsură, taurinele reprezintă un motor animal de primă importanță, ele putând executa diferite munci, de la tractarea plugului la cărăușie

în sensul ei cel mai larg. Folosirea taurinelor în acest scop este arătată de numărul mare, între adulți și maturi, poate și bătrâni, a castraților (boi *stricto sensu*); de fapt castrarea este necesară căci trebuie răsturnat *sex ratio* de la naștere, știut fiind că atunci el este 1/1. Masculii se elimină – ajunși la vârsta adultă – ei de acum devenind (sunt tauri) feroși și deci periculoși, încât trebuiau eliminați încă de tineri prin sacrificare sau „transformați” prin castrare, oprindu-se o cotă foarte mică pentru reproducere. În fine, un alt scop pentru care sunt crescute taurinele, o dată cu alte specii, este acela de a fi sacrificate pentru a da locuitorilor carnea lor (și mai puțin grăsimea). Apare evident că sacrificarea se făcea în mod destul de echilibrat-masculii la tinerețe și poate chiar ca adulți, femelele și castrații, după ce nu mai erau buni pentru alte tipuri de exploatare. Cantitatea mică de bătrâni arată că histrienii tăiau vitele și la vârstele când acestea erau încă „în deplina lor putere”; poate acest lucru arată că economia lor era oarecum înfloritoare și puteau astfel să-și permită să sacrifice indivizii adulți și maturi ce au carnea mai bună din punct de vedere culinar decât cea rezultată de la bătrâni. Putem deci spune că taurinele (în afară de lactate) contribuiau cu mai bine de 50% la satisfacerea necesităților de proteine animale ale societății histriene.

Ovicaprinele le putem considera tot ca polivalente, dar din start trebuie să amintim că au talia (deci și volumul) cu mult mai mic decât al taurinelor. Sunt și ele producătoare de lapte dar cantitatea de lapte *per capita*, mai ales la ovine, este destul de joasă. De asemenea ovinele dau și lâna lor, destul de importantă, fiind mai bună dar și mai ușor de folosit decât fibrele vegetale obținute printr-o prelucrare mult mai dificilă. Sacrificarea se făcea mai puțin la tinerețe și mai degrabă la indivizi adulți și maturi; bătrânii ar fi, poate, reprezentați prin berbeci ținuți de prăsilă.

Porcinele se consideră că sunt monovalente fiind crescute cu totul pentru sacrificare, dând atât proteine cât și o grăsime mai fluidă, ce poate fi folosită și în alte scopuri decât alimentare (prin aceasta ar deveni oarecum și ele polivalente). Sacrificarea se făcea la tinerețe dar mai cu seamă, așa cum era de așteptat, ca indivizi adulți și abia maturi (ca rasă primitivă, probabil că pubertatea și oprirea creșterii apărea mai târziu decât la cele actuale); de asemenea și pentru porcine individul bătrân ar fi un vier de prăsilă.

Putem considera că porcinele, împreună cu ovicaprinele, ar constitui, prin sacrificare, mai mult de 15% din satisfacerea necesităților de proteine animale.

Calul are, așa cum am văzut, un număr destul de mare de resturi. Îl considerăm de asemenea polivalent, reprezentând un motor animal de prim ordin, fiind folosit la căraușie în sens larg dar sub alte aspecte decât taurinele, căci este mai iute în deplasare. Se pretează și la călărit, mai ales că același individ poate executa și munci; am văzut că există și un tip de cal întrebuințat probabil totalmente pentru echitație și la lupta călare. De asemenea considerăm că histrienii mâncau curent carne de cal; probabil biserica nu intervenise încă pentru a-l considera un animal spurcat, anatemizând consumarea sa. Am constatat că sacrificarea se făcea începând cu atingerea maturității sexuale, dar este posibil ca de la indivizii considerați de acum bătrâni să nu mai fie întrebuințată carnea. Considerând frecvența dar și volumul calului putem aproxima că circa 20% din necesitățile de proteine animale erau acoperite de către această specie.

Asinul prezintă resturi puține, talia sa fiind mult mai mică decât cea a

calului. Foarte rezistent și totodată nerâvnind la hrană aleasă, face orice muncă și este curent folosit mai cu seamă pentru a purta poveri samarizate; poate fi chiar călărit dar nu aleargă asemănător altor cabaline. Credem că nu i se consuma carnea, considerând și faptul că resturile sale sunt mai întregi decât cele ale calului.

Căinele și pisica au, așa cum am arătat un statut aparte; societatea histriană era destul de evoluată economic pentru a putea să aibă câini, nu doar pentru pază și eventual ca tovarăș la vânătoare, ci și pentru a crește tipuri de divertisment. Pisica era și ea o specie de salon, dar este posibil să fi fost ținută pentru a stârpi șoarecii, care la acea vreme deveniseră deja un fel de plagă.

Cea de a doua ocupație am văzut că era reprezentată de vânătoare, patru specii –mistrețul, cerbul, căpriorul și bourul, toate artiodactile reprezentând obiectul acesteia. Ponderea ei era destul de mică după cum se poate observa în tabelul 2, deși nu cu totul neglijabilă ca ocupație, ea fiind bine circumscrisă. Se executa pentru a completa stocul de proteine animale necesare populației, ea acoperind aproape 15% din necesități, cam tot atât ca porcinele și ovicaprinele luate împreună, dar este posibil să fi ajuns de acum să aibă și un caracter de divertisment pentru notabilitățile cetății sau/și eventual, al militarilor ce se găseau în aceasta.

Este necesar să punem în evidență și alte probleme legate tot de economia animalieră dar totodată și adiacente ei pentru a putea dezvălui și mai exact unele particularități ale vieții de zi cu zi a histrienilor.

Sacrificarea speciilor domestice sau doborârea sălbăticiunilor aduce pentru societatea umană nu numai proteine animale care sunt cu totul necesare ci și grăsimi animale ce pot avea și altă folosință pentru populațiile mai vechi decât cele din ultimele două secole. Grăsimea, mai cu seamă cea de porc (cât și cea de delfin) este mai fluidă și, amestecată cu alte ingrediente, poate să îmbibe fitile sau chiar lemne pentru a le folosi apoi la producerea luminii, prin ardere. Alte părți ale corpului animalului au diverse folosințe; cornul de cervidee dar și tocul cornului de cavicornie poate fi prelucrat destul de bine (acesta nu lasă însă urme, căci este putrescibil). Se poate folosi și osul ca atare și dintele pentru a le transforma în pendentive sau unelte și alte obiecte. Părțile moi ale unui animal (înafară de carne) pot fi și ele întrebuințate dar cu dezavantajul, pentru arheologi, că sunt de asemenea putrescibile.

Unele din resturile cercetate cu amănuntul de către noi vin să arate aceste fapte, direct sau indirect.

Așa cum am mai spus, un corn de taurin este tăiat aproape de bază și este aproape sigur că acest lucru s-a făcut pentru a-i scoate apoi tocul cornos și a-l folosi. Cornul de capră este secționat și el chiar de la bază și întrebuințat ulterior, de asemenea, pentru a i se scoate tocul cornos. De la coarnele de cerb avem câteva mici porțiuni care sunt precis niște resturi sărite de la o cioplire. Cornul, despre care am arătat că ar putea să fi fost astăzi o piesă capitală, arată clar folosirea la maximum a acestuia. De asemenea sunt resturi de oase care au fost tăiate intenționat cu alt scop decât cel rezultat prin tranșare. Astfel, mandibula de câine are apofiza coronoidă eliminată printr-o secțiune transversală; la taurine sunt unele oase tăiate - cum ar fi metapodele ce nu au pe ele carne și nici măduvă osoasă abundentă - secțiunea este sagitală; tot la taurine o falangă I este secționată

sagital; la cerb o epifiză superioară de humerus secționată sagital; la taurine, chiar diafiza, tot a unui metacarp, cioplită, partea ei inferioară devenind ascuțită, un astragal de Ovis este găurit, purtat poate ca un pendentiv ș.a. Toate acestea arată importanța pe care histrienii o dădeau folosirii cornului și osului pentru anumite scopuri, evident nealimentare.

O cantitate foarte mică de fragmente osoase (doar trei) are urme de ardere. S-ar putea spune că locuitorii așezării nu prea frigeau pe jar carnea ci mai degrabă o fierbeau.

În fine, pe anumite oase se pot pune în evidență caracteristici patologice. Mai întâi s-a observat că destul de multe dintre resturile de oase lungi cât și vertebre de taurine și cal au porozități foarte evidente dând osteoporoză rezultată poate din lipsă de calciu; o mandibulă de ovicaprin prezintă o paradontoză destul de avansată la nivelul dintre P₄ și M₁, încât primul dinte este așezat oblic față de al doilea, iar M₁ are suprafața de masticăție foarte erodată.

La sfârșit este bine să încercăm, considerând speciile de mamifere găsite în sit, a evidenția care era ambientul zonei în care se găsea cetatea Histria în sec. VI p. Chr.

Cetatea mai era maritimă, într-un fel tot așa ca atunci când Miletul a ridicat-o la Pontul Euxin, dar este aproape sigur că începuse deja să se formeze un început de cordon litoral și totodată golful format de către Marea Neagră să piardă din adâncime. Totuși corăbiile de atunci care nu călcau atât de jos ca vasele actuale mai puteau să pătrundă în el și cetatea să-și facă în continuare comerțul pentru care a fost înființată. Zona actuală ce desparte cetatea de mare nu exista, încât aceasta, probabil, bătea cu valurile ei în horstul dobrogean care se păstrează neschimbat și atunci și actualmente căci, pentru a se face transformări geologice, se cer foarte mulți ani. Vegetația însă nu era aceeași cu cea actuală. Acest lucru o arată speciile de pădure întinsă cum sunt mistrețul dar mai cu seamă cerbul, cât și cele de așa-zisă silvostepă, de margine de codru-căprioara și bourul. Pădurea era formată din *Quercetum mixtum* dar totuși de tip xerofil cu specii de stejar termofile, cât și alte specii de foioase. Mediul forestier se știe că contribuie la formarea unui climat mai convenabil, fără discrepanțe puternice între vară și iarnă, cu atragerea de ploi, cu paravane contra vânturilor, atât de frecvente la malul mării. Mai mult chiar furnizând locuitorilor cetății și lemnul atât de necesar, atât pentru viața de zi cu zi, dar posibil, ca material pentru executarea de corăbii.

BIBLIOGRAFIE

HAIMOVICI 1987 – S. Haimovici, *Creșterea animalelor la Geto-Dacii din Moldova și Muntenia (sec. IV î.e.n. – sec. I e.n.)*, Thraco-Dacica, 8 (1987), 1-2, p. 144-153.

HAIMOVICI 1991 – S. Haimovici, *Studiul arheozoologic al resturilor de la Dinogetia (Garvăn), aparținând epocii romane târzii*, Peuce, 10 (1991), p. 355-360.

HAIMOVICI 2003 – S. Haimovici, *Studiul arheozoologic al resturilor din două nivele aparținând sec. II, III și IV p. Chr. găsite în situl autohton de la Telița Amza (nordul Dobrogei)*, Peuce, I (XIV) (2003), p. 487-510.

Fragment osos Specie	Corn	Craniu neural	Craniu facial	Maxil sup.	Dinți sup.	Maxil inf.	Dinți inf.	Vertebre	Coaste	Omoplat	Humerus	Radius	Cubitus	Coxal	Femur	Rotula	Tibie	Astragal	Calcaneu	Metacarp	Metatars	Metapodale	Falanga I	Falanga II	Falanga III	Fragmente	%	Indivizi prezumați	%	
<i>Bos taurus</i>	5	3	-	1	7	23	2	35	12	22	21	12	9	12	25	1	16	8	10	19	21	6	11	6	1	288	54,03	21	32,30	
<i>Ovis</i>	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	-	2	-	-	3	3	1	3	1	-	-	-	-	22 59 7	88	16,51	11	16,92
<i>"ovicaprinae"</i>	-	2	-	2	-	12	2	12	3	5	2	2	-	5	2	-	4	-	1	1	3	-	1	-	-					
<i>Capra</i>	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-					
<i>Sus domesticus</i>	-	3	4	3	-	16	-	3	2	2	5	-	2	5	3	-	8	2	1	-	-	3	1	-	-	63	11,82	12	18,46	
<i>Equus caballus</i>	-	1	-	-	2	9	12	5	6	3	1	2	1	4	1	-	2	2	-	4	1	3	7	1	4	71	13,32	9	13,85	
<i>Asinus domesticus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	4	0,75	2	3,07	
<i>Canis familiaris</i>	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0,56	1	1,53	
<i>Felis catus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,18	1	1,53	
<i>Sus scrofa ferus</i>	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0,56	2	3,07	
<i>Cervus elaphus</i>	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	8	1,50	3	4,61	
<i>Capreolus capreolus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,18	1	1,53	
<i>Bos primigenius</i>	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,38	1	1,53	
<i>Phocaena relicta?</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,18	1	1,53	
Total																									533		65			

Tabelul 1 - Mamifere-repartiția speciilor pe segmente osoase, fragmente și indivizi prezumați/ Histria VI.

Gruparea	Fragmente		Indivizi prezumați	
	Nr. Abs.	%	Nr. Abs.	%
Domestice	518	97,18	57	87,69
Sălbatică	15	2,81	8	12,30

Tabelul 2 - Raportul dintre mamiferele domestice și cele sălbatică/ Histria VI.

Segm. osos	Dimensiuni	<i>Bos primigenius</i>		<i>Bos taurus</i>		
		Nr.	Var.	Nr.	Var.	Media
CORN	Diam. mare bază	-	-	1	49	-
	Diam. mic bază	-	-	1	35	-
	Circumferință bază	-	-	1	143	-
MAXILAR SUP.	Lung. molari	-	-	1	91	-
	Lung. M ³	1	38	1	31	-
MAXILAR INF.	Lung. molari	-	-	1	(100)	-
	Lung. M ₃	-	-	1	(42)	-
SCAPULAR	Lung. cap art.	1	81	5	59-70	64,00
	Lung. supr. art.	1	66	6	50-60	54,50
	Lărg. supr. art.	1	53	6	43-57	49,50
	Lărg. min. gât	1	-	6	48-60	51,00
HUMERUS	Lărg. epif. inf.	-	-	6	80-89	84,00
	Lărg. supr. art. epif. inf.	-	-	6	72-82	76,33
RADIUS	Lărg. epif. sup.	-	-	7	76-91	82,84
	Lărg. supr. art. sup.	-	-	7	70-83	75,84
CUBITUS	Lărg. supr. radială	-	-	5	37-47	43,40
	Înălțime olecran	-	-	3	50-111	79,10
COXAL	Diam. acetabular	-	-	3	49-62	54,00
FEMUR	Lărg. epif. inf.	-	-	1	(101)	-
TIBIE	Lărg. epif. sup.	-	-	1	(85)	-
	Lărg. epif. inf.	-	-	8	60-73	65,75
	Lărg. supr. art. epif. inf.	-	-	8	54-67	59,00
CALCANEU	Lung. max.	-	-	3	119-126	123,67
	Lărg. max.	-	-	3	39-41	39,67
ASTRAGAL	Lung. max.	-	-	6	58-76	67,83
	Lărg. troclea inf.	-	-	6	40-52	45,00
METACARP	Lărg. epif. sup.	-	-	5	51-67	55,20
	Lărg. epif. inf.	-	-	4	55-66	61,50
METATARS	Lărg. epif. sup.	-	-	1	53	-
	Lărg. epif. inf.	-	-	4	46-65	54,25
FALANGA I	Lung. max.	-	-	9	56-69	63,44
	Lărg. epif. sup.	-	-	9	28-36	32,00
	Lărg. min. diafiză	-	-	9	24-32	28,11
FALANGA II	Lung. max.	-	-	6	42-50	46,17
	Lărg. epif. sup.	-	-	6	28-44	33,50
FALANGA III	Lung. max.	-	-	1	67	-
	Lărg. max.	-	-	1	24	-
	Lărg. supr. art.	-	-	1	22	-

Tabelul 3 - *Bos taurus* și *Bos primigenius* / Histria VI.

Segm. osos	RADIUS			METACARP			METATARS			
Dimensiuni	1	2	3	1	2	3	1	2	3	4
Lung. max.	279	285	312	181	185	(187)	206	236	238	261
Lărg. epif. sup.	80	80	85	55	57	62	43	48	47	60
Lărg. epif. inf.	50	60	63	60	61	-	39	(50)	(57)	65
Lărg. min. diaf.	39	40	45	30	32	34	22	27	29	34
Indice I	-	-	-	30,38	30,81	33,15	20,87	20,33	19,74	22,48
Indice II	-	-	-	33,14	32,97	-	18,93	(21,18)	23,94	24,90
Indice III	13,97	14,03	14,42	16,57	17,29	18,18	10,67	11,44	12,18	11,44
Sex	-	-	-	cast.	cast.	m.?	f.	cast.	cast.	cast.
Înălțime greabăn(cm)	119,97	122,55	134,16	110,77	113,22	118,37	109,18	129,80	130,90	143,55

	Indivizi	Var.	Media
Înălțime greabăn (cm)	10	109,18-143,55	124,24

Tabelul 4 - *Bos taurus*-oase lungi întregi-înălțime greabăn/ Histria VI.

Segm. osos	Dimensiuni	<i>Sus scrofa domesticus</i>			<i>Sus scrofa ferus</i>	
		Nr.	Var.	Media	Nr.	Var.
MAXILAR SUP.	Lung. M ³	1	29	-	-	-
MAXILAR INF.	Lung. simfiză	2	57; 68	-	-	-
	Lung. M ³	1	35	-	-	-
HUMERUS	Lărg. epif. inf.	3	35-40	37,33	-	-
	Lărg. supr. art.epif. inf.	3	28-34	31,33	-	-
RADIUS	Lărg. epif. sup.	-	-	-	1	40
CUBITUS	Lărg. supr. radială	2	18; 18	-	-	-
COXAL	Diam. acetabular	3	31-33	31,34	-	-
CALCANEU	Lung. max.	1	86	-	-	-
	Lărg. max.	1	24	-	-	-
ASTRAGAL	Lung. max.	1	35	-	-	-
	Lărg. troclea inf.	1	20	-	-	-
TIBIE	Lărg. epif. sup.	-	-	-	1	56

Tabelul 5 - *Sus scrofa domesticus* și *Sus scrofa ferus* / Histria VI.

Segm. osos	Dimensiuni	Ovis			"ovicaprine"		Capra	
		Nr.	Var.	Media	Nr.	Var.	Nr.	Var.
MAXILAR INF.	Lung. dinți jugali	-	-	-	1	69	-	-
	Lung. molari	-	-	-	1	45	-	-
	Lung. M ₃	-	-	-	2	19; 23	-	-
SCAPULAR	Lung. cap art.	2	32; 37	-	-	-	-	-
	Lung. supr. art.	2	26; 31	-	-	-	-	-
	Lărg. supr. art	2	21; 26	-	-	-	-	-
	Lărg. min. gât	2	18; 23	-	-	-	-	-
HUMERUS	Lărg. epif. inf.	2	29; 36	-	-	-	-	-
	Lărg. supr. art.epif. inf.	2	28; 33	-	-	-	-	-
RADIUS	Lung. max.	2	152; 162	-	-	-	-	-
	Lărg. epif. sup.	2	33; 34	-	-	-	1	32
	Lărg. supr. art. epif. sup.	2	30; 31	-	-	-	1	31
	Lărg. epif. inf.	2	27; 29	-	-	-	-	-
	Lărg. min. diafiză	2	16; 17	-	-	-	-	-
	Înălțime greabăn	2	611,04; 651,24	-	-	-	-	-
COXAL	Diam. acetabular	2	28; 29	-	-	-	-	-
TIBIE	Lărg. epif. sup.	-	-	-	-	-	1	41
	Lărg. epif. inf.	3	25-30	28,33	-	-	1	27
	Lărg. supr. art. epif. inf.	3	23-26	24,33	-	-	1	24
CALCANEU	Lung. max.	1	55	-	-	-	-	-
	Lărg. max.	1	17	-	-	-	-	-
ASTRAGAL	Lung. max.	3	28-30	30,33	-	-	1	30
	Lărg. troclea inf.	3	19-20	19,33	-	-	1	19
METACARP	Lărg. epif. sup.	2	25; 25	-	-	-	-	-
	Lărg. epif. inf	-	-	-	-	-	1	27
METATARS	Lung. max.	1	127	-	-	-	-	-
	Lărg. epif. sup.	1	22	-	-	-	-	-
	Lărg. epif. inf.	1	24	-	-	-	-	-
	Lărg. min. diafiză	1	18	-	-	-	-	-
	Înălțime greabăn	1	576, 58	-	-	-	-	-
FALANGA I	Lung. max.	-	-	-	1	40	-	-
	Lărg. epif. sup.	-	-	-	1	13	-	-
	Lărg. min. diafiză	-	-	-	1	11	-	-

Tabelul 6 - *Ovis*, "*ovicaprinae*" și *Capra* / Histria VI.

Segm. osos	Dimensiuni	Nr.	Var.	Media
SCAPULAR	Lung. cap art.	2	(92); 95	-
	Lung. supr. art.	2	59; 62	-
	Lărg. supr. art.	2	48; 49	-
	Lărg. min. gât	1	68	-
HUMERUS	Lărg. epif. inf.	1	83	-
	Lărg. supr. artic. inf.	1	72	-
RADIUS	Lărg. epif. sup.	1	82	-
	Lărg. supr. art. sup.	2	55; 75	-
	Lărg. epif. inf.	1	73	-
CUBITUS	Lărg. supr. radială	1	40	-
COXAL	Diam. acetab. max.	2	60; 66	-
TIBIE	Lung. max.	1	361	-
	Lung. laterală (K)	1	330	-
	Lărg. epif. sup.	1	99	-
	Lărg. epif. inf.	1	73	-
	Lărg. min. diafiză	1	41	-
	Înălțime greabăn	1	1438,8	-
ASTRAGAL	Lărg. max.	2	56; 60	-
	Diam. ant-post.	2	57; 59	-
	Lărg. supr. artic	2	49; (50)	-
METACARP	Lung. max.	2	215; 218	-
	Lung. laterală (K)	2	206; 212	-
	Lărg. epif. sup.	2	50; 50	-
	Lărg. epif. inf.	2	48; 49	-
	Lărg. min. diafiză	2	30; 34	-
	Indice gracilitate	2	13,95; 16,04	-
	Înălțime greabăn	2	1358,92; 1320,46	-
METATARS	Lărg. epif. inf.	1	48	-
FALANGA I	Lung. max.	7	78-87	82,38
	Lărg. epif. sup.	7	47-55	52,43
	Lărg. epif. inf. cr.	7	41-45	43,86
	Lărg. supr. art. epif. inf.	7	36-43	39,14
	Lărg. min. diafiză	7	30-37	33,57
FALANGA II	Lung. max.	1	47	-
	Lărg. epif. sup.	1	50	-
	Lărg. epif. inf.	1	50	-
	Lărg. supr. art. inf.	1	40	-
	Lărg. min. diafiză	1	45	-
FALANGA III	Lărg. max.	4	63-83	51,50
	Lărg. supr. art.	4	47-51	49,50
	Înălțimea piesei	2	52; 60	-

Tabelul 7 - Equus caballus / Histria VI.

Segm. osos	Dimensiuni	Nr.	Var.
HUMERUS	Lărg. epif. inf.	1	58
	Lărg. supr. artic.	1	55
RADIUS	Lung. Radius+Cubitus	1	317
	Lung. Radius	1	270
	Lărg. epif. sup.	1	62
	Lărg. epif. inf.	1	54
	Lărg. min. diaf.	1	30
	Înălțime greabăn R	1	1171,8
METACARP	Lung. max.	1	181
	Lung laterală	1	174
	Lărg. epif. sup.	1	39
	Lărg. epif. inf. cr.	1	36
	Lărg. la supr. artic.	1	36
	Lărg. min. diaf.	1	26
	Indice gracil	1	14,36
	Înălțimea la greabăn Mc	1	1115,34
FALANGA I	Lung. max.	1	69
	Lărg. epif. sup.	1	37
	Lărg. epif. inf. cr.	1	34
	Lărg. epif. inf. la supr. art	1	34
	Lărg. min. diaf	1	24
	Indice gracilitate	1	34,78

Tabelul 8 - *Asinus domesticus* / Histria VI.

Segm. osos	Dimensiuni		<i>Cervus elaphus</i>		<i>Capreolus capreolus</i>	
			Nr.	Var.	Nr.	Var.
CORN	Pedicel	Diam. mare	1	(56)	-	-
		Diam. mic	1	(50)	-	-
	Rozetă	Diam. mare	1	82	-	-
		Diam. mic	1	(71)	-	-
SCAPULAR	Lung. cap. artic.		-	-	-	-
	Lung. supr. artic.		-	-	1	27
	Lărg. supr. artic.		-	-	1	25
	Lărg. min. gât		-	-	1	20
CENTROTARS	Lărg.		1	48	-	-
METACARP	Lărg. epif. inf.		2	40;48	-	-

Tabelul 9 - *Cervus elaphus* și *Capreolus capreolus* / Histria VI.

Segm. osos	Dimensiuni	Nr.	Var
MAXILAR INFERIOR	Lung. dinți jugali	1	62
	Înălțime la carnasieră	1	22
	Grosime la carnasieră	1	12
	Lung. post C-condil	1	115
	Lung. post C-ap. ang	1	116
	Lung. post C-eșancieră	1	113
	Lung. bazală craniu: 1. după Dahr 2. media după Brinkmann Media generală		136 154 145

Tabelul 10 - *Canis familiaris* / Histria VI.*Bos taurus*

Vârste	Indivizi	%
6 luni-1 an	3	15,78
1-2 ani	4	21,05
2-3 ani	4	21,05
3-5 ani	3	15,78
5-7 ani	2	10,52
7-10 ani	1	5,26
Peste 10 ani	2	10,52
Total	19	

Sus scrofa domesticus

Vârste	Indivizi	%
6 luni-1 an	2	18,18
1-2 ani	4	36,36
2-3 ani	4	36,36
Peste 7 ani	1	9,09
Total	11	

Ovicaprinae

Vârsta	Indivizi	%
Sub 1 an	1	9,09
1-2 ani	3	27,27
2-3 ani	3	27,27
3-5 ani	3	27,27
5-7 ani	1	9,09
Total	11	

Equus caballus

Vârsta	Indivizi	%
3-4 ani	1	11,11
4-5 ani	3	33,33
Peste 5 ani	5	55,55
Total	9	

Tabelul 11 - Frecvența vârstelor de sacrificiu/ Histria VI.

**THE ARCHAEOZOOLOGICAL STUDY OF FAUNA
FRAGMENTS DISCOVERED IN THE 4th CENTURY A.D.
LEVEL OF HISTRIA FORTRESS**

Abstract

The material was offered by the archaeologist Octavian Bounegru, who discovered it by archaeological excavations. The animal remains are relatively abundant, so for 533 fragments we could settle the species, and for 37 fragments only the systematic group; all the material belongs to mammals, no other species being present, an interesting aspect to be noticed. 13 species have been determined, from which 8 domesticated: *Bos taurus*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Sus domesticus*, *Equus caballus*, *Asinus domesticus*, *Canis familiaris*, *Felis domesticus*, the last two with little economic significance for the animal economy, and 5 wild species, *Sus scrofa ferus*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius* – nowadays disappeared – and *Phocaena* sp., the first four species being Artiodactyls of a great economic importance and the last one, a dolphin, that might have been brought death to the shore.

An ample morphoscopic and biometric study was made (measurement and frequency tables) and the animal economy of the fortress inhabitants was described. The presence and frequency of some species allowed us to determine rather exactly the environment characteristics.